

XVI. Csángó Nap Csíkszeredában

A Csíkszeredában tanuló csángómagyar diákok éneke zengte be november 12-én a csíkszeredai Millenniumi templomot, amelynek harangjai a csángókért szóltak. Sárközi Sándor piarista szerzetespap celebrálta a szentmisét, a perselyezés pedig Szarka Felicia és családja megsegítésére történt. A külsőrekecsini Szarka család háza október 4-én vált a lángok martalékává. Felicia 2001-ben kapcsolódott be az induló csángóföldi magyar oktatási programba, akkor saját házában, délutánonként foglalkoztak a gyermekekkel. Nem azok közé tartozik, akik szerencsések voltak magyar középiskolában érettségizni, vagy magyar nyelvű tanítóképzőt végezni. Ő egyszerre tanulta és tanította a magyar betűvetést. „Hetente kétszer Hegyeli Attila kijárt Rekecsinbe, tanított írni, olvasni, közben iskolán kívüli foglalkozásokat tartottam, táncot, éneket tanítottam, kézműves foglalkozásokat tartottam, majd írni és olvasni is tanítottam a gyermekeket. Így kezdtük el az egészet!” – emlékezik vissza a kezdetekre. Feliciának háza, szemben a később épült Magyar Házzal, mindig nyitva állt a pedagógusok vagy ide látogató idegenek előtt, de ő maga Csíkfaluban vállalt tanítói állást, amelyet versenyvizsgával foglalt el. A román tannyelvű iskolában olyan pedagógusként foglalkozik a gyermekekkel, aki nem szégyell megszólalni magyarul, aki, ha szükséges, magyarra fordítja a szót. „Csángómagyarként nem hagytam ott a falumat, ott voltam és vagyok, valahányszor szükség van rám, mert – ezt mindig és mindenhol elmondom – a szívemből nem veszi ezt ki senki, soha, hogy ki vagyok.” Ma már nagyobb, a faluközösségnek szóló programok – tánc tábor, szüreti multság, stb. – szervezésében vállal szerepet, és tette ezt akkor is, amikor októberben leégett a házuk. A család (két gyermekükkel) az általuk fenntartott kis bolt hátsó szobájában húzta meg magát, itt készülnek a télre. Felicia nem sír, nem kesereg, elfogadta a sors csapását, most azon van, hogy egy kis fürdőszobát kialakítsanak még a kemény tél beállta előtt, majd tavasszal kezdik előlről, mondja bizakodóan.

Aki megteheti és szeretne segíteni, íme a bankszámlaszám:

*Név: SARCA FELICIA, FUNDU RACACIUNI,
BACAU, ROMANIA*

SWIFT-BIC: OTPVROBU

Számlaszám: RO07OTPV290000297370HU01 (forint)

RO03OTPV290000297370RO01 (lej)

RO57OTPV290000297370EU01 (euro)

Megjegyzés: Adomány házépítésére.

A XVI. Csángó Napot idén rendhagyó módon a Magyar Nyelv Napja tiszteletére szervezték meg. A Magyar Országgyűlés 2011-ben nyilvánította november 13-át a magyar nyelv napjává annak emlékére, hogy 1844-ben V. Ferdinánd magyar király ezen a napon szentesítette a magyar nyelvet hivatalossá – államnyelvvé – tévő törvényt. 2015-től Romániában is hivatalos ünnep.

Szentmisével kezdődött, majd délután *Jelentés a nyelvi határról* című ünnepi műsorral folytatódott a rendezvény-sorozat a Csíki Játékszín kamaratermében. A Csángó Továbbtanulók Közösségének diákjai *A moldvai magyar tájnyelv szótárának* szócikkeiből válogatott összeállításukkal nyitották meg a műsort, majd átadták a szót a négy díszvendégnek.

Halász Péter Péntek János nyelvész professzor üdvözlő szavait tolmácsolta, majd előadásában hangsúlyozta, hogy csángó nyelv nem létezik, a moldvai magyarság nyelve tájnyelv és a moldvai magyarok tájnyelven beszélnek.

Duma István-András elmesélte, hogy sokan csak a Miatyánkot ismerték magyar nyelven, ebből tanulták meg a szavak jelentését, és a kiejtést is. Példákkal próbálta érzékeltetni és alátámasztani azt a véleményét, miszerint igenis létezik csángó nyelv.

Borbáth Erzsébet felidézte a kezdeti éveket, amikor Csíkszeredába kerültek iskolába a moldvai magyar gyermekek, a gondokat és örömeiket, melyekkel szembetalálkoztak a pedagógusok, majd arra biztatta a jelenlevő diákokat, hogy ne szégyelljék használni anyanyelvüket, mert ez az emberi méltóság alapja.

Ferencz Gabriella több mint tíz éve dolgozik a csángómagyar oktatási programban, tanított Moldvában is, jelenleg a csángó bentlakás vezetője. Szeinte az emberek legszebb nyelvnek az anyanyelvüket tartják, de sajnálatos módon a mai csángó gyermekek többségét már román nyelven dajkálják, ezzel a nyelvvél találkoznak először. Mi hozzájuk képest kiváltságos helyzetben vagyunk, de anyanyelvünk megőrzésére nekünk is tudatosan oda kell figyelniünk, mert fakulásával gyökereink is meggyengülnek.

A műsor zárómozzanataként a négy meghívott vendéget, valamint Nyisztor Tinka néprajzkutatót a Hargita Megye Tanácsa Kájoni János-díjban részesítette a moldvai magyarok identitásának megőrzésében nyújtott eredményes munkájukért.

A lesötétített kamarateremben jól érvényesültek a háttérben kivetített moldvai Ádám Gyula-fotók, az ünnepélyes hangulatot pedig tovább emelték Fülöp Zoltán színművész szavatai is, aki Ferenczes István, Fe-

rencz Imre és Duma István-András verseiből válogatott. A rendezvénysorozat az elmaradhatatlan táncházzal ért véget, ahol a Csíkszeredai Gyermek Ház Serke táncportja, valamint a Borsika együttes táncosai biztosították a jó hangulatot. (O.-G. E. – M. Sz.-K.)

HALÁSZ PÉTER: JELENTÉS A NYELVI HATÁRRÓL¹

Mióta megkaptam a Hargita Megyei Kulturális Központ fölkérését, hogy a Magyar Nyelv Napjára szervezett Csángó Napon mondjak pár gondolatot a „csángó nyelv”-ről, az jutott eszembe, amit Petőfi Sándor írt a Füstbe ment tervben: „jutott eszembe számtalan szebbnél-szebb gondolat...”. Mindenekelőtt azt szeretném hangsúlyozni, hogy „csángó nyelv” – nem létezik. Ezt jó lenne, ha beletölthetnénk mindenkinek a fejébe, hogy megértsék a nyelvészek, felfogják a püspökök és mindenki, akit érint, még a moldvai magyarságból származó tanultabb, de nem elég tanult, vagy nem eléggé tájékozott, bármennyire jó szándékú értelmiségiek is. Mert a tudatlanságon, a tájékoztatlanságon alapuló tévedést, vagy a jó reklámfogásnak ígérkező pontatlanságot – bármilyen tisztességes is a szándék –, a rosszakarat menten kihasználja, felhasználja, sőt ellenünk fordítja. Hányszor hallottuk, még magas rangú egyházi vezetőktől is, hogy azért nem lehet a moldvai magyar templomokban anyanyelvű miseszolgálat, mert liturgiája nincs lefordítva csángó nyelvre! Hát vajon székely nyelvre le van-e fordítva? Palócra, kalotaszegire, matyóra, szögedire...? Kacagnunk kellene az effajta kifogásokon, ha nem lenne súlyosan komoly, hiszen egy népcsoport létét veszélyeztetheti ez a – jó vagy rosszindulatú – tudatlanság.

Természetesen nem vethetjük általában az emberek szemére, hogy köznapi beszédjükben csángó szótesről, csángó fesztiválról, vagy éppenséggel Csángó Napról beszélnek, beszélünk. De tudnunk kell, hogy itt a 'csángó' szó sohasem tárgy, hanem mindig jelző, mégpedig a 'magyar' szó jelzője, ha nem is mondjuk ki minden alkalommal a teljes szóösszetételt: *csángómagyar*. Mint ahogy beszélünk székely kapuról, kalotaszegi legényesről, matyó viseletről vagy palóc tájszólásról, ha rendszerint nem is nevezzük meg a tárgyat, annyira természetes, hogy székelymagyarról, palócmagyarról, csángómagyarról van szó. Csak kényelemből, megszokásból, netán tudatlanságból, vagy – még kimondani is szörnyű! – rosszindulatból hagyjuk, hagyják el. Például népszámlálások alkalmával, amikor még külön rovatot is nyitnak a 'csángó'-k számára, azzal a sunyi szándékkal, hogy minél kevesebb legyen a *magyar*. Azt javaslom tehát, hogy csak nagyon indokolt esetben, hogy úgy mondjam, csak a beszélt vagy az írott nyelv színesítésére, stílusának változatosabbá tétele érdekében használjuk a *csángó* jelzőt, mintegy a 'moldvai magyar' kifejezés szinonimájaként. Nagyon fontos dolgok ezek itt, a „nyelvi határon”!

A moldvai magyarság nyelve ugyanis – *tájnyelv*. A moldvai magyarok *tájszólásban* beszélnek. Sokszor

romlott, máskor rontott, idegen szavakkal megtámogatott, a ritka használat miatt megkopott, kificamodott tájnyelven közlik gondolataikat, érzéseiket, vagy indulataikat. Nem ők tehetnek róla, hogy az a gyönyörű, középkori szépségű, nyelvújítás előtti eredetiségében csillogó magyar tájnyelv, amivel a 20. század elején, közepén találkozhattak a köztük járók, az utóbbi 50-60 esztendőben elszürkült, sokszor eldurvult, árnyalatai elvesztek, színei megkoptak, hiszen nem az elevenen élő közösség tartósította, hanem idegen hatások, a rádió és a televízió, az idegen nyelvű oktatás, miseszolgálat rongálta. Nem a moldvai magyarok tehetnek arról, hogy az állami oktatás általánossá válása óta, néhány bátortalan próbálkozástól eltekintve soha nem volt módjuk, hogy tanult emberek segítségével műveljék és értékeljék anyanyelvüket. Nem ők tehetnek róla, hogy anyanyelvű iskolák hiányában a technikai változásokkal, az iparosodással, a városiasodással és az életkörülmények változása során jelentkező újabb és újabb fogalmakat anyanyelvükön nem tudják kifejezni, ezért egyre több szót kölcsönöznek a román nyelvből. Magyarországon és Erdélyben is súlyosan veszélyeztetik anyanyelvünket az idegen szavak, amiket kényszerűségből, kényelemből, oda nem figyelésből, vagy éppenséggel sznobságból használunk, de ott mégis vannak anyanyelvű iskolák, ahol nyelvtannal, nyelvveléssel foglalkozó tanárok igazítják, javítják – ha javítják – a helytelen szóhasználatot, vagy írásmódot. Azok a magyar testvéreink azonban, akik történelmi sorsukból következően Moldvában élnek, ilyen segítségre nem számíthatnak. Így megmaradtak a szüleiktől öröklött, egyre korszerűtlenebb tájnyelvükkel, vagy átváltottak a románra. Üdítő kivételek természetesen ott is vannak, meg itt is, főként azok, akik a csíkszeredai iskolákban tanulhatnak.

Mert a tisztán tartott tájnyelv semmilyen szempontból nem értéktelenebb, mint az irodalmi nyelv, csak másra való. Ismerni kell, hogy mikor melyiket használjuk, és érzékelni kell az árnyalatok kifejezésére szolgáló lehetőségeket. Moldvában született, de Erdélyben, vagy Magyarországon élő ismerőseim, barátaim, vagy éppenséggel pusztinai születésű felségem, többé-kevésbé elsajátították az irodalmi magyar köznyelvet és rendszerint jól érzékelik ezt a különbséget. Én például mindig tudom, hogy nejem mikor beszél a telefonon szüleivel, vagy valamelyik falubeli rokonával, és nem elsősorban a beszéd témája alapján, hanem a szóhasználatból, még inkább a hangok ejtéséből, a telt *ā*, a zárt *ē* hangokból és még egy sor apró hangtani sajátosságából, hangsúlyozásból. Gábor Felicia könyveit olvasva sokszor elgondolom, hogy a most Szerbiához tartozó Délvidéken született élete párja talán még erőteljesebben érzékelheti a lujzikalagori tájnyelvet, mikor Felicsi az édesanyjával beszélget. Például így: „*Kicská vótam, mámokám. Háromvaj négyásztándöská. Mentám magamra grödinicába. S minden sorkan kárástálák. Máámé, magamra félek. Mentám még e lépést. Sö még egygát. Sugy fájt. Sö mánnyrá fájt, hoj magamra mágámra vajak. Sö magamra menek.*”

*Bá akartam, hoj ott lejjél. Az én mámám. Hoj kázámet fogd, hoj ál ná vásszák. Hoj szájamat nezd, ha bászélek. Hoj szememet lásúroid, ha böögök. Mikor mágbotlok. Sö hányccor mágbotlottam. Hoj méges álássák. Hoj fájjon. Hoj böögják. Hoj há ha akkor cscsak úgy ott leszel. Máglátod. Mághallad. Sö mágölálsz.*²² De nem hiszem, hogy akárki ennek alapján „csángó nyelvről”, netán „kalagori nyelvről” akarna – komoly formában – beszélni. Mint ahogy nem beszélünk szögedi nyelvről sem, noha ott olyasmit is mondanak, hogy „öttem könyeret möggyel”, vagy eszembe jut egy kedves főnököm édesanyja, akit mikor meglátogattunk a Biharban lévő Berekböszörmény faluban, egy darabig hallgatta, hallgatta az én pesties beszédemet, aztán egyszer csak megszólalt, „Jaj, Píterkém, maga oljan írdekessen beszil.” Hát ez „bihari nyelven” lett mondva? Dehogyan, ezek szegedi, bihari és csángó *nyelvjárásban beszélő magyarok* voltak egytől egyig. Mint ahogy a csángók is *moldvai tájnyelven beszélő magyarok*. Már akik napjainkig megőrizték szüleik, nagyszüleik anyanyelvét.

A Magyar Nyelv Napjának és a mára helyezett Csángó Napnak szép, megszívlelendő és öntudatot is adó mottója Kosztolányi Dezső magyar költőtől való: „*Alig akad olyan árnyalat, melyet hajlékony, rugalmas, gazdag nyelvünkön nem fejzhetünk ki.*”

Hadd tegyem hozzá, hogy hajlékony, rugalmas és gazdag nyelvünk értékesebb rétege elsősorban tájnyelvünkéből, tájnyelveinkből táplálkozik. Az tartja hajlékonyan, attól marad rugalmas, abból gazdagodik. Sokszor csak olyan apró árnyalatokkal, hogy gyerek helyett *gyermeket*, év helyett *esztendőt* mondanak, örülnek helyett *örvendenek*. Ezért kell megbecsülnünk, értékelnünk, ismernünk és őrizgetnünk a tájnyelveinket, így a székely, a bihari, a mezőszéki, a torockói, a hétfalusi, a gyimesi és a moldvai csángó tájnyelvet, annak hangsúlyozását, hanglejtését, kifejezéseit. De csak módjával, hiszen olyanok ezek, mint az ünnepi viselet, vagy mint a különleges alkalmakkor felvett fülbevaló, nyaklánc, esetleg a nyakkendő. Persze minden hasonlat sántít, de én viszolygok attól, ha valaki lépten-nyomon a *volt* segédigével tűzdeli beszédjét. Ez ugyanis a magyar nyelv régies formájában meglévő régmúlt érzékeltetésére szolgál. Annak érzékeltetésére, hogy nagyanyám, vagy stílszerűbben „*mámókám örökké mondta volt...*”, de már visszatetsző, ha úgy mondom: „*reggel mondtam volt a feleségemnek, későn jövök haza.*”

A csángók helyzetének, nyelvállapotának ismeretében ki kell igazítanunk Kölcsey lelkes mondatát: *nyelvében él a nemzet!* Egy-egy nemzet „*ösi fészke*” – ahogy Illyés Gyula mondja –, valóban a közös ősoktól örökölt anyanyelv, de a nemzet már nem csak a nyelvében él. Élhet anélkül is, úgy érteve, hogy más nyelvet beszélve, sőt más nyelvet ápolva is. Ugyancsak Illyés Gyulától tudom – tőle olvastam –, hogy ha egy diplomáciai társaságban a bemutatott idegen francia nyelven kezdi a szót, s megkérdezik, hogy franciá-e? Azonnal kiigazít(hat): dehogyan, ő normand, burgund,

vagy breton. Ugyanez a jelenség az angol szónál: angol? Dehogyan, ő ír, skót, vagy welsi... és így tovább. Tehát van, pontosabban lehet nemzeti érzés nemzeti nyelv nélkül is. Mint ahogy volt mindig is! Az aradi vértanúk, akik életüket áldozták a magyarságért, noha több mint felük még búcsúlevelét sem magyarul írta. Az észak-ír nacionalisták angolul szónokolnak a nemzeti függetlenségért, vagy ott van erre a jelenségre a legjobb példa: Liszt Ferenc, aki talán egy tucat szót sem tudott magyarul, de ő saját maga szóval, tettel, áldozatvállalással, 1849-ben még kardviseléssel is – magyarnak vallotta magát. De ezek azért pozitív kivételek. Mint például – hogy egy szívemhez igen közel álló példával visszatérjünk a csángókhoz –, a Románvásártól északra fekvő Buteában élt Bezsán Mihály bácsi (neve a román bejenări = menekült, bujdosó szóból származik) elmesélte – mégpedig románul, mert falujában már talán száz esztendeje kiveszett a magyar szó –, hogy 1956 október végén, a magyarországi forradalom vészterhes napjaiban miként hallgatták a Szabad Európa Rádió román nyelvű adásában a Budapestre érkező híreket arról, hogy magyar testvéreik harcolnak az oroszokkal.

Sokat, nagyon sokat kellene beszélni a moldvai magyar tájnyelvről. Arról, hogy miként lehetne Moldvában növelni a magyar nyelv becsületét, s általa fejleszteni a magyar nyelv árnyaltságát, hajlékonyságát, rugalmasságát – ahogy Kosztolányi Dezső mondta volt a Magyar Nyelv Napján rendezett csíkszeredai Csángó Nap meghívóján található jelmondat szerint.

BORBÁTH ERZSÉBET: VALLOMÁSOS GONDOLATOK A MAGYAR NYELV NAPJA TISZTELETÉRE SZERVEZETT XVI. CSÁNGÓ NAPOKRA

„Mit csináljunk, ha magyar szóra nyílt a nyelvünk? – mondta egy pusztinai édesanyja 1991 őszén, amikor iskolánkba, a József Attila Általános Iskolába hozta VII. osztályos kisfiát. Lehet-e ennél szebben, képszerűbben kifejezni a magyar nyelvhez tartozást, a magyar identitást, mint azzal, hogy „magyar szóra nyílt a nyelvünk?”

Pedagógus pályám legnehezebb, ugyanakkor legtöbb szakmai és erkölcsi elégtételét nyújtották a moldvai magyar gyermekek. Moldvai magyar gyermekek, mondom, mert ők itt, Csíkszeredában tudták meg, hogy csángók. A lujzikalagori Gábor Felicia úgy ír erről *Csángó vagyok* című könyvében: „A második emeleten várt minket a nevelőnő. – Á, maguk a csángók? Néztünk egymásra. Még hogy mi csángók! Néni Maric azt mondta, igen, mi vagyunk. – Ő tud magyarosan beszélni – súgta Mónika mamája. Követtük tehát a nevelőnőt. (...) A szobában harmincan voltunk. És mind csángók! Csángó Pusztinából, csángó Diószénből, csángó Magyarfaluból, csángó Lábnyikból, csángó Lujzikalagorból. Ezek voltunk mi. (...) Szobatársaimmal, akik egyben osztálytársaim is voltak, sokat neveltünk saját nyelvezetünkön. – Nálatok hogy hívják a csirkét? – Pislány. – Nálunk csürke. – És a papírt? – Hercsés. – Nálunk papíros.”

Hetedik, nyolcadikos gyerekeknek tanítottam anya-

nyelv-járásukra alapozva a magyar nyelvtant és irodalmat. Tanítottam őket VII., VIII. osztályban magyarul írni-olvasni, tanítottam nekik a magyar köznyelvet, irodalmi nyelvet, igyekeztem segíteni őket, hogy egyre könnyebben megértsék a többi tantárgyat is, hogy tehetségüknek megfelelően tovább tanulhassanak.

Köszönöm munkatársaimnak, hogy ebben a felelősségteljes munkában a maguk szakterületén ők is önzetlenül segítettek, tanították a gyerekeket. Munkánkat nagyon megkönnyítette a magyar nyelv ismerete, mert, amit nem értettek meg a gyerekek, azt románul is elmagyaráztuk. Engem székely anyanyelv-járásom segített. Számomra nem volt ismeretlen, ha azt mondták: „Ha Moldvába jó kend, járjon meg münköt es”, vagy kedveskedve azt súgták: „Milyen jó búze van kendnek”. „A menek trénel haza” sem volt érthetetlen. Egyetlen szóra emlékszem, amelyet először nem értettem: a „sérik a hasam” sérik szava, de amikor ránéztem a nagypataki kislány fájdalmas arcára, hasát simogató kezére, azonnal rájöttem, hogy a sérül, sért, sérelem szavunkról van szó. Élmény volt egymástól tanulni, felfedezni közös gyökereinket, a székely és moldvai nyelvjárások közötti hasonlóságokat, azonosságokat, különbözőségeket, tudatosítani bennük, hogy a moldvai csángó nyelvjárás a magyar nyelv egyik változata, miként a köznyelv, úgy az irodalmi nyelv is. Nagyon szerették hallgatni székely nyelvjárásomban elmesélt gyermekkori, diákkori történeteimet. Úgy örültek, hogy „kicsi leánka” koromban én is úgy beszéltem, ahogy ők. Ezekkel az énközlésekkel igyekeztem bátorítani tanítványaimat, saját nyelvjárásuk használatára, tiszteletére, nevelni őket, hogy ne szégyelljenek anyanyelvükön beszélni, ahogyan azt Péntek János professzor úrtól is olvastam. „Nem kell senkinek szégyenkeznie miatta. Mint ahogy senkinek nem kellene sem félnie, sem szégyenkeznie saját nyelve, nyelvváltozata vagy identitása miatt. Ez az emberi méltóság alapja.”

Tapasztalataim alapján meggyőződéssel állítom, hogy a moldvai csángó nyelvjárás biztos alapul szolgál a magyar köznyelv (irodalom és nyelvtan) tanításához, elsajátításához, a tehetségek kibontakozásához. Álljon itt bizonyítékul dr. Iancu Laura, költő, író, néprajzkutató, volt tanítvány *Archaikus ima gyermekhangra* című verse:

Mét sírsz, mét sírsz, Mária?
Hodne sírnék, Szent Péter,
kialudt a tűz lángja.
Paradicsom kőkertibe,
négy sarkába négy szál gyertya,
szunnyad, szunnyad Ádámnak e fiaiba
szent gondolat, szent ige.

Kimenék én ajtóm eleibe,
feltekinték a magas mennyekbe.
Szólít anyám: Mit láték?
Látom – mondom – fakanállal kezibe
égen szállni nagymamát, Tégy a tűzre, tégy a tűzre!
– így kiált.

Csendítenek mennyországba,
kigyúlnak az angyalok.
Nyiss kaput, angyal, nyújts kezet, Mária!

Köszönöm a Hargita Megyei Kulturális Központnak, hogy a XVI. Csángó Nap megszervezésével mindannyiunk számára lehetőséget biztosítottak, hogy tegyünk egy-egy szálkát, fahasábot a moldvai magyarok tűzére, hogy ki ne aludjon a lángja. Tisztelettel kérem a rendezvényen aktívan részt vevő, Csíkszeredában tanuló csángó diákokat, hogy soha ne felejtsek el Iancu Laura „Tégy a tűzre, tégy a tűzre! vesssorát, mert Sütő András szavával szólva: „tűzfelelősök” ők.

1. Elhangzott 2017. november 12-én, Csíkszeredában, a Magyar Nyelv Napja tiszteletére rendezett XVI. Csángó Napon.

2. Gábor Felicia: *Csángó élet*. Budapest, 2015. 15.

